

UNIWERSYTET EKONOMICZNY W KRAKOWIE

KRAKOWSKA SZKOŁA BIZNESU

STUDIA PODYPLOMOWE

MECHANIZMY FUNKCJONOWANIE STREFY EURO

Justyna Bogaczewicz

**Konkurencyjność Unii Europejskiej na tle krajów
BRIC**

**Praca pisana pod kierunkiem
Dr Katarzyny Stabryły- Chudzio**

Kraków 2016

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział 1 Międzynarodowa konkurencyjność gospodarek.....	4
1.1. Pojęcie konkurencyjności gospodarczej.....	4
1.2. Czynniki konkurencyjności.....	6
Rozdział 2 Rola BRIC w gospodarce światowej.....	9
2.1. Ogólna charakterystyka BRIC.....	9
2.2. Wzrost znaczenia ekonomicznego krajów BRIC.....	13
Rozdział 3 Unia Europejska wobec wzrostu pozycji krajów BRIC.....	17
3.1. Strategia Europa 2020.....	17
3.2. Wyzwania dla globalnej konkurencyjności Unii Europejskiej.....	20
Zakończenie.....	26
Bibliografia.....	27
Spis rysunków i tabel.....	29

Wstęp

Konkurencyjność kraju na arenie międzynarodowej jest priorytetem wszystkich gospodarek na świecie. Rozważając problematykę konkurencyjności Unii Europejskiej w globalnej gospodarce należy rozważyć zarówno jej parametry gospodarcze wobec innych potęg, jak i parametry determinujące konkurencyjność UE w wymiarze wewnętrznym. Szereg polityk gospodarczych oraz inicjatyw na szczeblu unijnym oraz poszczególnych państw członkowskich wpływają ostatecznie na konkurencyjność Europy względem innych podmiotów globalnej gospodarki.

Niniejsza praca została poświęcona zagadnieniom związanym z międzynarodową konkurencyjnością Unii Europejskiej oraz państw BRIC. Grupa BRIC, czyli Brazylia, Rosja, Indie i Chiny to kraje, które już na początku XXI wieku zajęły wyraźne miejsce w gospodarce światowej. Choć występują pomiędzy nimi różnice mają wiele cech wspólnych. Należą przede wszystkim do jednych z najszybciej rozwijających się gospodarek na świecie. Z powodu wzrostu ich konkurencyjności globalnej Unia Europejska również obserwuje i uwzględnia ich aktywność w swoich programach rozwojowych w latach najbliższych oraz dalszej perspektywie.

W rozdziale pierwszym rozważania teoretyczne dotyczące międzynarodowej konkurencyjności gospodarczej rozpoczęto od próby zdefiniowania tego pojęcia i określenia jego istoty. Pozostałą część rozdziału przeznaczono na określenie i opisanie najważniejszych czynników konkurencyjności w gospodarce.

Rozdział drugi został poświęcony w całości krajom BRIC. Opisane zostały tu poszczególne sektory gospodarek tych państw oraz stosunki z partnerami wymiany handlowej. Skupiono się również na mocnych stronach tych państw oraz ich cechach, które doprowadziły do ich wzrostu konkurencyjności na świecie.

W ostatnim, trzecim rozdziale omówiono czynniki konkurencyjności Unii Europejskiej, zawarte w Strategii Europa 2020 oraz dokonano analizy wyzwań dla konkurencyjności Unii Europejskiej i państw BRIC.

1. Międzynarodowa konkurencyjność gospodarek

1.1. Pojęcie konkurencyjności gospodarczej

Jednym ze skutków różnorodności badań nad konkurencyjnością jest wielość często bardzo różniących się definicji samego jej pojęcia. Obok opracowań proponujących bardzo precyzyjne definicje konkurencyjności istnieje również wiele takich, które mówiąc o niej, bądź w ogóle jej nie definiują, bądź robią to w sposób bardzo ogólny, nie rezygnując jednocześnie z przedstawiania szeregu jej mierników. Źródeł tej różnorodności jest wiele. Wśród nich wyróżnić należy m.in. niejednolite poglądy na zakres podmiotowy konkurencji, czy różne zapatrywania na temat jej źródeł.

Konkurencja jest zasadniczym wymiarem zorganizowanego życia społecznego. Jest naturalnym zjawiskiem w życiu gospodarczym i głównym źródłem tworzenia bogactwa. W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji pojęcia konkurencyjność międzynarodowa gospodarki kraju. Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki to jej zdolność do czerpania korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy¹.

Pojęcie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki budzi wiele kontrowersji. O ile w kontekście całej gospodarki posługiwanie się pojęciem konkurencyjności jest kwestionowane oraz szeroko dyskutowane, w kategorii przedsiębiorstwa jest powszechnie stosowane. Przykładem ekonomisty, który ogranicza konkurencyjność wyłącznie do przedsiębiorstwa oraz jednocześnie odrzuca tezę mówiącą o rywalizacji narodów na arenie międzynarodowej jest P. Krugmann. Według niego współzawodnictwo między krajami jest grą o niezerowej sumie, w której nie ma wygranych ani przegranych. W zasadniczy sposób fakt ten odróżnia rywalizację między krajami od współzawodnictwa pomiędzy przedsiębiorstwami, a możliwość czy przywilej konkurowania pozostawia się tylko tym ostatnim². Gdyby zgodzić się z koncepcją P. Krugmana, twierdząc, że w rywalizacji między krajami wszyscy zostają zwycięzcami, to i tak nie wyeliminuje to różnic w osiągniętych korzyściach, o które jest toczona gra³.

Natomiast według innego ekonomisty, M.E. Portera, zajmującego się problematyką konkurencyjności, gra rozgrywa się wprawdzie pomiędzy przedsiębiorstwami, ale oprócz czynników kulturowych oraz społecznych, istnieją również czynniki makroekonomiczne,

¹ J. Misala, *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania*, SGH, Warszawa 2005, s. 132.

² P. Krugman, *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, „Foreign Affairs” 1994, nr 2, s.15.

³ M. Lubiński, *Konkurencyjność gospodarki czy przedsiębiorstwa*, „Gospodarka Narodowa” 1995, nr 6, s. 7.

które powodują przewagę konkurencyjną jednych narodów nad drugimi. Konkurencyjność przedsiębiorstw zależy bowiem w znacznej mierze od otoczenia, w jakim działają⁴.

Przyjmując zatem za M.E. Porterem, że konkurencyjność to zjawisko nie tylko przedsiębiorstw, ale też gospodarki, wytwarza się problem określenia precyzyjnego zdefiniowania tego pojęcia.

Według OECD konkurencyjność międzynarodowa jest zdolnością firm, regionów, przemysłów krajów lub ponadnarodowych ugrupowań do sprostania konkurencji czyli rywalizacji ze strony podobnych podmiotów działających w tej samej branży oraz do zapewnienia trwałej wysokiej stopy zwrotu od zastosowanych czynników produkcji i zatrudnienia⁵. Jest to również zdolność gospodarki do osiągnięcia możliwie największych korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy. Korzyści te są związane z kształtowaniem się w międzynarodowej pozycji konkurencyjnej. Ogólnie przyjmuje się, że międzynarodowa konkurencyjność jest zdolnością i motywacją gospodarki do rozwoju gospodarczego w długim okresie w warunkach gospodarki otwartej. Ponadto w literaturze przedmiotu spotyka się stwierdzenie, że konkurencyjność przemysłowa krajów jest uwarunkowana ich zdolnością do zachowania równowagi na rynku pomiędzy produkcją wewnętrzną a importem oraz efektami uzyskanymi w eksporcie⁶.

Światowe Forum Ekonomiczne w swoim raporcie *The World Competitiveness Report*⁷ definiuje międzynarodową konkurencyjność jako zdolność kraju do tworzenia większego bogactwa od konkurentów na światowym rynku. Według raportu zdolność konkurencyjna danego kraju to efekt przekształcania zasobów już istniejących (jak np. zasoby naturalne) czy wytworzonych (np. kapitał ludzki, infrastruktura) dzięki różnym procesom (np. produkcji) w wyniki ekonomiczne, które podlegają weryfikacji w konkurencji na rynkach międzynarodowych⁸.

W literaturze polskiej również można znaleźć wiele definicji konkurencyjności międzynarodowej w ujęciu makroekonomicznym. Wśród teoretyków podejmujących tą praktykę są między innymi J. Kotyński, J. Bossak, W. Bieńkowski, U. Grzełowski. Według J. Bossaka konkurencyjność międzynarodowa to takie ukształtowanie czynników makroekonomicznych, instytucjonalnych, sprawności mechanizmów rynkowych oraz

⁴ M. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 77.

⁵ OECD: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3163>, dostęp z dnia 10.05.2016.

⁶ M. Lubiński, *Konkurencyjność gospodarki. Pojęcie i sposób mierzenia [w:] Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Polski – uwarunkowania i perspektywy*, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa 2005, nr 35, s. 9–10.

⁷ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/methodology/>, dostęp z dnia 11.05.2016.

⁸ Ibidem.

warunków konkurencji, które tworzą ekonomiczne podstawy do dynamicznego rozwoju przedsiębiorstw w warunkach nieustannie zmieniającego się otoczenia⁹.

1.2. Czynniki konkurencyjności

O konkurencyjności gospodarki decyduje zdolność do szybkiego wprowadzania nowoczesnych rozwiązań technologicznych, technicznych, menedżerskich i organizacyjnych oraz przekształcenia ich w sukces komercyjny. Zdolność konkurencyjna w dużej mierze zależy od instytucji. Nie sposób w tym miejscu pominąć definicji J. Bossaka: *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju to kategoria ściśle związana z rolą instytucji państwa jako suwerena kształtującego nie tylko określony ład prawny i instytucjonalny, ale otwierającego nowe szanse, perspektywy, możliwości, a zarazem wymuszającego, zachęcającego i katalizującego określone zachowania podmiotów gospodarczych. Niska jakość ładu prawnego i przeregulowanie gospodarki mogą zmniejszać szanse rozwojowe i zniechęcać do przedsiębiorczości, inwestycji i podejmowania ryzyka*¹⁰.

Oprócz instytucji wymienić można drugą grupę stosunkowo „nowych” czynników: kapitał ludzki, innowacyjność, przedsiębiorczość. Poziom kapitału ludzkiego determinuje również wzrost gospodarczy i rozwój społeczno-ekonomiczny, co wraz z działalnością państwa znacząco wpływa na konkurencyjność gospodarki¹¹. Międzynarodowa zdolność konkurencyjna danego kraju, oprócz czynników wewnętrznych, zdeterminowana jest także przez czynniki zewnętrzne, do których należą: zmiany zdolności konkurencyjnej innych krajów, zmiany w międzynarodowej polityce handlowej, zmiany w charakterze międzynarodowej konkurencji¹². Zgodnie z ekspertami z WEF¹³ konkurencyjność gospodarcza krajów opiera się na 12 filarach i są to¹⁴:

1. Instytucje

2. Infrastruktura

⁹ J. Bossak, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki polskiej – ujęcie instytucjonalne* [w:] *Konkurencyjność gospodarki polskiej a rola państwa przed akcesją do Unii Europejskiej*, red. Wronowski H., UW, Białystok 2000, s. 21.

¹⁰ J. Bossak, *Konkurencyjność gospodarki Polski a proces integracji europejskiej i rozwoju gospodarki opartej o wiedzę*, w: *Konkurencyjność Polski w procesie pogłębiania integracji europejskiej i budowy gospodarki opartej na wiedzy*, red. T. Michalski i K. Piech, SGH, Warszawa 2008, s. 550.

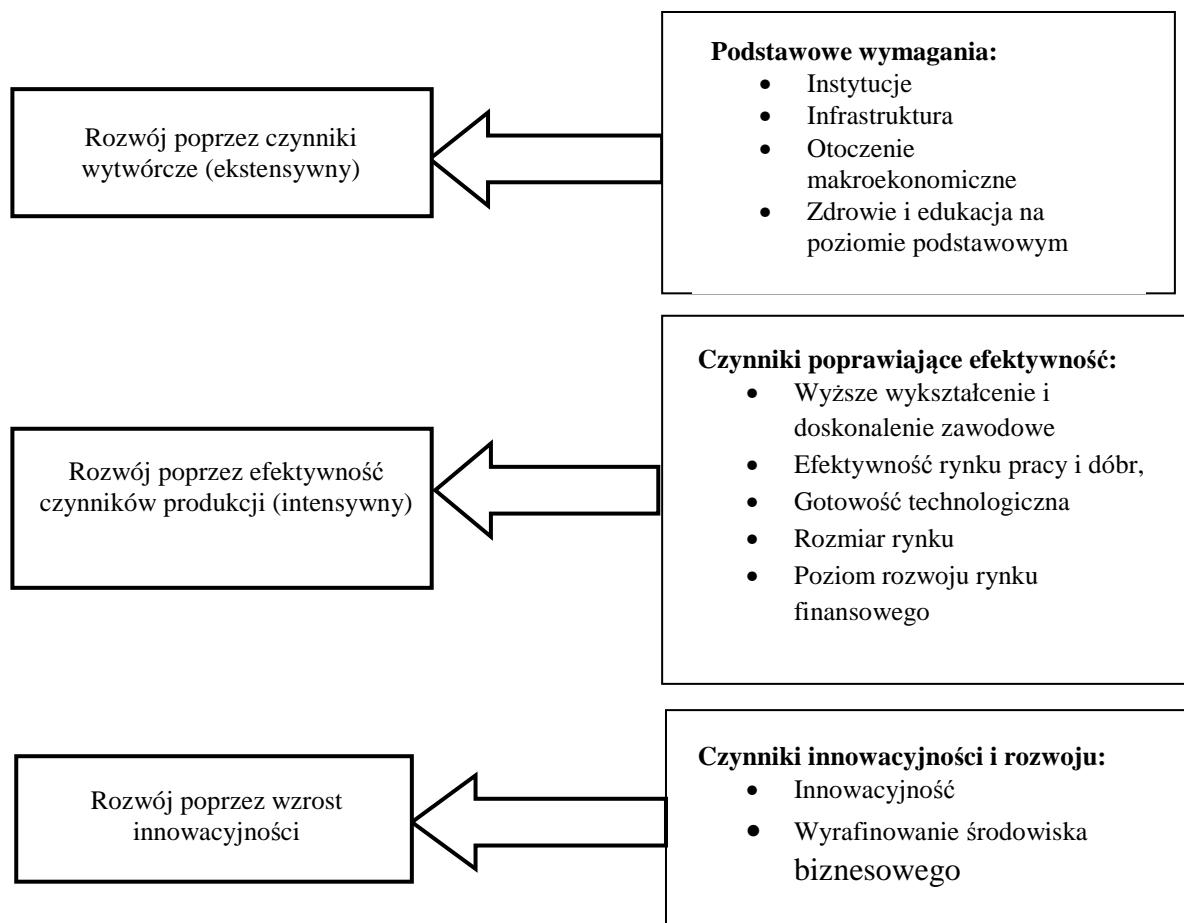
¹¹ B. Kryk, *Konkurencyjność gospodarki a fundusze unijne na rozwój kapitału ludzkiego w Polsce*, [w:] *Innowacyjność w Polsce w ujęciu regionalnym: nowe teorie, rola funduszy unijnych i klastrów*, red. S. Pangsy-Kania, K. Piech, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2008, s. 14.

¹² S. Pangsy-Kania, *Konkurencyjność polskiej gospodarki przez pryzmat międzynarodowych rankingów*, w: *Unifikacja gospodarek europejskich: szanse i zagrożenia*, red. A. Manikowski, A. Psyk, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004, s. 1.

¹³ The World Economic Forum

¹⁴ *The Global Competitiveness Report 2010–2011*, s. 4–9.

3. Otoczenie makroekonomiczne
4. Zdrowie i edukacja na poziomie podstawowym
5. Wyższe wykształcenie i doskonalenie zawodowe
6. Efektywność rynku dóbr
7. Efektywność rynku pracy
8. Poziom rozwoju rynku finansowego.
9. Przygotowanie technologiczne (*readiness*)
10. Rozmiar rynku.
11. Wyrafinowanie (*sophisticated*) środowiska biznesowego
12. Innowacyjność

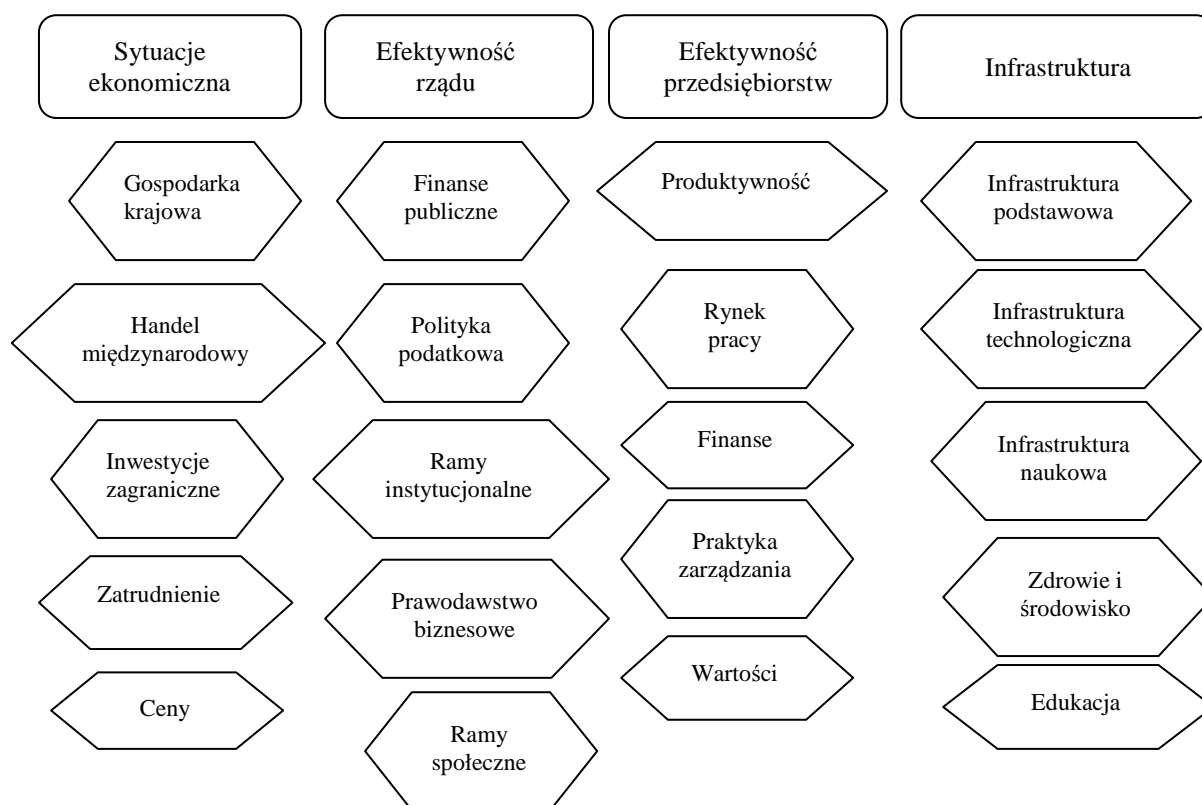
Rysunek 1. Filary konkurencyjności a etapy rozwoju kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie The Global Competitiveness Report 2010-2011, www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf, dostęp z dnia 20.05.2016.

Filary są ze sobą silnie powiązane i wzajemnie się wzmacniają. Uwzględnione jest też założenie, że kraje inaczej funkcjonują na różnych etapach rozwoju. Stąd podział na trzy

etapy rozwoju, które zostały przedstawione na rysunku pierwszym: kraje oparte na czynnikach (rozwój sterowany przez czynniki wytwórcze – *factor driven*), na efektywności (*efficiency-driven*) oraz na innowacjach (*innovation-driven*)¹⁵.

Do 2000 r. podobny zestaw czynników/wskaźników konkurencyjności stosował Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania (IMD) w Lozannie, który przygotowuje World Competitiveness Yearbook, w odróżnieniu od Global Competitiveness Report opracowywanego przez WEF¹⁶. IMD początkowo stosowało podział badanych cech na osiem płaszczyzn – czynników, a właściwie wskaźników konkurencyjności.

Rysunek 2. Rozkład wskaźników konkurencyjności według IMD

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.imd.org/research/centerswcc/research_methodology.cfm, dostęp z dnia 10.06.20116.

Obecnie IMD stosuje prosty podział czynników konkurencyjności na cztery główne grupy zawierające od sześćdziesięciu dziewięciu do stu czternastu wskaźników, z których każda zawiera pięć podgrup (rysunek 2)¹⁷:

– sytuacja ekonomiczna – siedemdziesiąt osiem kryteriów;

¹⁵ I. Szamrej-Baran, *Konkurencyjność gospodarki polski na tle wybranych gospodarek unii europejskiej*, http://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip25-2012/SiP-25-125.pdf, s.7, dostęp z dnia 15.05.2016.

¹⁶ D. Burawski, *Pojęcie konkurencyjności gospodarki w analizach ekonomicznych*, www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/34707/006.pdf (dostęp 30.05.2016).

¹⁷ <http://www.imd.org/wcc/>, dostęp z dnia 30.05.2016.

- efektywność rządu – siedemdziesiąt jeden kryteriów;
- efektywność przedsiębiorstw – sześćdziesiąt osiem kryteriów;
- infrastruktura – sto czternaście kryteriów.

2. Rola BRIC w gospodarce światowej

2.1. Ogólna charakterystyka BRIC

Grupa BRIC – Brazylia, Rosja, Indie oraz Chiny rozwija się niezwykle szybko. W sferze roli i znaczenia gospodarczego w świecie oraz coraz ściślejszej współpracy gospodarczej i politycznej istnieje wiele podobieństw jak i różnic pomiędzy państwami wchodzącymi w skład grupy BRIC.

Kraje BRIC mają wiele cech wspólnych. Są ogromnymi i szybko rozwijającymi się rynkami jutra. Z wyjątkiem Rosji poradziły sobie z ostatnim kryzysem finansowo - gospodarczym dużo lepiej niż USA i Unia Europejska. Zajmują jedną czwartą powierzchni kuli ziemskiej, zamieszkiwaną przez 40 proc. ludności globu. Suma ich produktu krajowego brutto wynosi około 9 bln USD, czyli dużo mniej niż PKB samych Stanów Zjednoczonych – 14,3 bln. Ale już z zastosowaniem parytetu siły nabywczej, PKB krajów BRIC łącznie przekracza 15 bln USD, czyli nieco więcej niż produkt globalny USA¹⁸.

Według prognozy, w 2050 r., gospodarka USA z PKB wynoszącym 38 bln USD będzie dopiero na drugim miejscu, po dwa razy zasobniejszych Chinach. Indie natomiast jako trzecie (37 bln) niewiele będą ustępować Amerykanom, Brazylia ma być czwarta (11 bln), a Rosja, wyprzedzona jeszcze przez Meksyk – osiągnie PKB rzędu 8,5 bln. Oczywiście mieszkańcy BRIC, ze względu na swoją liczebność, nie osiągną dostatku per capita na poziomie najbogatszych krajów świata, w których ma on wynieść około 35 tys. USD. Dochód na tym i wyższym poziomie uzyska tylko 500 mln obywateli BRIC¹⁹.

Prognozuje się również, że społeczeństwa pozostaną rozwarstwione i podatne na niepokoje. Będą się jeszcze szybciej urbanizowały niż dotychczas (wyjątek stanowi jedynie Rosja), co z jednej strony zwiększy popyt na tanie produkty masowe, a z drugiej może spotęgować problemy powodowane przez slumsy. Tania produkcja masowa krajów BRIC będzie torowała sobie drogę na rynki krajów bogatych, gdzie też znajdują się warstwy

¹⁸ Z.W. Puślecki, M. Walkowski, T.R. Szymczyński, *Unia Europejska wobec wzrostu konkurencyjności Brazylii, Rosji Indii i Chin*, Warszawa 2011, s. 44.

¹⁹ J. O’Neil, *Mapa wzrostu. Szanse gospodarcze dla państw grupy BRICs*, Warszawa 2014, s. 111.

uboższe, zwłaszcza w krajach wielokulturowych, jak USA i w niektórych państwach Europy Zachodniej²⁰.

Obecnie kraje BRIC są potęgami przede wszystkim ze względu na siłę militarną, ambicje polityczne oraz znaczenie regionalne i światowe. Dziś grupa należy do największych pod każdym względem. Za pół wieku będą, oprócz Rosji, czołowymi potęgami gospodarczymi. Rosja jako ZSRR była supermocarstwem, w dzisiejszych czasach już tak nie jest, bo straciła potęgę oraz „broń” ekonomiczną. Chiny już są uznawane za supermocarstwo. Indie i Brazylia zajmują natomiast pozycje potęg regionalnych oraz posiadają wielkie aspiracje. Prognozuje się, iż Chiny i Indie, będą za pół wieku dominującymi producentami towarów i dostawcami usług. Już dziś Chiny są największym na świecie producentem i sprzedawcą samochodów, a Indie pragną zdobyć świat swoim maluchem Nano, który ma być najtańszym autem świata i zastąpić skuter. Rosja i Brazylia to kraje, które zdominują rynek surowców. Z kolei Rosja nie zrezygnuje z przemysłu nuklearnego, zbrojeniowego i kosmicznego.

Należy podkreślić, że rozkwit gospodarczy Brazylii, Chin i Indii pomimo obecnych problemów strukturalnych i politycznych trwa nadal. Stymulowany będzie w dalszym ciągu wysokim zapotrzebowaniem tych państw na rozwój infrastrukturalny. Proces ten doskonale obrazują cztery branże. W ciągu ostatnich dziesięciu lat Chiny, Indie i Brazylia potroiły wydatki na budownictwo, a do 2020 roku Chiny mają dużą szansę, aby stać się największym rynkiem budowlanym na świecie. Taka gwałtowna ekspansja wynika z wciąż niskiego poziomu infrastruktury w tych krajach w porównaniu z państwami rozwiniętymi. Oprócz dużych projektów takich jak budowa tam, linii metra, kolei, autostrad i lotnisk oraz organizacji ważnych imprez (Igrzyska Azjatyckie w Chinach, Światowa Wystawa Expo w Szanghaju oraz Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej i Olimpiada w 2026 roku w Brazylii), nakłady na budownictwo mają również na celu zaspokojenie ważnych potrzeb społecznych²¹.

Chiny, Indie i Brazylia inwestują również w koleje, aby wyjść naprzeciw znacznemu zapotrzebowaniu na rozwój przewozów osobowych i towarowych. Chiny zrealizowały swój plan inwestycji na lata 2009-2011 o wartości 300 mld USD, który ukierunkowany był na poszerzenie sieci kolejowej w tym kraju o 28%. Do roku 2020 Brazylia ma zainwestować ok. 20 mld USD w ważny projekt budowy szybkiej linii kolejowej pomiędzy Sao Paulo a Rio de Janeiro. Wreszcie, od 2010 roku, przez kilka najbliższych lat, Indie planują przeznaczać

²⁰ Z.W. Puślecki, M. Walkowski, T.R. Szymczyński, op.cit., s. 38.

²¹ R. Anam, *Gospodarka Światowa: liderami kraje BRIC*, <http://www.firma.egospodarka.pl/54243,Gospodarka-swiatowa-liderami-kraje-BRIC,2,11,1.html>, dostęp z dnia 25.05.2016.

rocznie 9 mld USD na budowę kolei towarowej łączącej Delhi z Bombajem. W 2014 roku łączna wartość inwestycji w technologie informacyjne Chin, Indii i Brazylii wyniesie ok. 1.000 mld USD, czyli od 2008 roku wzrosła prawie dwukrotnie, a od 2013 roku – pięciokrotnie. Pomimo tak gwałtownego rozwoju gospodarki te nieprędko dogonią Stany Zjednoczone. Jedynie Chiny mają szansę konkurować z gospodarkę amerykańską, ale nawet w tym przypadku nie nastąpi to szybciej niż w 2025 roku²².

W Indiach rozwój sektora chemicznego wspierany jest przez branżę tworzyw sztucznych i branżę nawozów, w Brazylii zaś – przez sektor agrochemiczny. Rynek indyjski zdominowany jest przez dwa przedsiębiorstwa krajowe, którym jak dotąd nie udało się rozwinąć działalności na skalę globalną. Brazylijski rynek chemiczny jest kontrolowany głównie przez filie zagranicznych koncernów. branża motoryzacyjna jest doskonałym przykładem na niezwykle prężną kondycję trzech omawianych gospodarek: 80% światowego wzrostu jest generowane dziś w państwach wschodzących. Dzięki silnemu popytowi lokalnemu, w przeciągu pięciu lat udział produkcji samochodów w Chinach, Indiach i Brazylii w produkcji światowej wzrósł z 10% do 25%. Chiny są obecnie największym rynkiem na świecie i w najbliższych latach mają szansę umocnić swoją pozycję lidera, jako że samochody posiada nadal jedynie niewielki odsetek jej mieszkańców (3% w 2008 roku). Krajowi producenci, tacy jak Brilliance, Byd i Geely, z powodzeniem rywalizują tu z zachodnimi firmami, a ich udział w tym wciąż kształtującym się rynku wynosi prawie jedną trzecią. W tej dziedzinie wysokim potencjałem może poszczycić się również rynek indyjski (w 2008 roku samochód posiadało 1,4% populacji), choć wielkościowo odpowiada on jedynie jednej dziesiątej rynku chińskiego i rozwija się w oparciu o skrajnie niskokosztowy model. Indyjski przemysł samochodowy, który obejmuje takich producentów jak Tata, Bajaj i Mahindra, jest wciąż mało rozwinięty i stanowi jedynie 16% rynku wewnętrznego. Ciekawe możliwości rozwoju stwarza w tym zakresie Brazylia, będąca największym rynkiem w Ameryce Południowej (w 2008 roku wskaźnik posiadania samochodów wynosił tam 13,3%). Pasażerski transport lotniczy w Chinach, Indiach i Brazylii rozwija się sześć razy szybciej niż w USA. W latach 2005-2009 kraje te zwiększyły swój udział w światowym rynku lotnictwa cywilnego z 5% do 15%. Wzrost w branży przewozów lotniczych utrzyma

²² K. Żurkowska, *Chiny i Indie – dwie różne strategie rozwoju*, [w:] *Chiny- Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju*, red. K. Kłosiński, Lublin 2015, s. 154.

się, wspierany wysokimi inwestycjami o wartości ok. 650 mld USD na przestrzeni następných dwudziestu lat, z czego dwie trzecie pochodzić będzie z Chin²³.

Branża	Producenci	Konsumenci	Obecność na świecie	Uwagi	Globalni gracze
Technologie informacyjno - komunikacyjne	Chiny Indie	Chiny Indie Brazylia	X	Globalni konkurenci: Chiny w zakresie nowych technologii, Indie w zakresie usług IT	Chiny
Motoryzacja	Chiny Brazylia	Chiny Brazylia		Trwa restrukturyzacja. Chiny chcą wyłonić światowych graczy	Chiny od 2015 do około 2020
Lotnictwo	Brazylia	Chiny Indie Brazylia	X	Silna baza produkcyjna w Brazylii. Chiny zgromadziły zasoby w celu ekspansji swojego przemysłu.	Brazylia i Chiny od około 2020
Chemia	Chiny	Chiny Indie Brazylia		Gracze chińscy to przedsiębiorstwa dofinansowywane przez rząd, ale również przez spółki prywatne.	Chiny od 2015
Farmacja	Indie	Brazylia		Niezależni producenci leków genetycznych w Indiach zwalniają tempo.	Nie wcześniej niż w 2025

Tabela 1. Przemiana gospodarek wschodzących w światowych liderów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z.W. Puślecki, M. Walkowski, T.R. Szymczyński, *Unia Europejska wobec wzrostu konkurencyjności Brazylii, Rosji Indii i Chin*, Warszawa 2011, s. 39.

W ostatnich latach można było zaobserwować rosnącą współpracę gospodarczą i polityczną w ramach BRIC. Znacząco wzrósł również handel i inwestycje wzajemne pomiędzy państwami tej grypy.

²³ A. Szymaniak, *Offshoring w Azji Południowo Wschodniej. Atrakcyjność inwestycyjna regionu*, [w:] *Problemy regionalne i globalne we współczesnej gospodarce światowej*, red. N auk. J. Rymarczyk, W. Michalczyk, Wrocław 2014, s. 232.

2.2 Wzrost znaczenia ekonomicznego krajów BRIC

Niewątpliwie wiek XXI w gospodarce światowej należy do Azji, a w szczególności do Chin i Indii, przy równoczesnym dużym znaczeniu Brazylii oraz potęgi energetycznej Rosji. Przyznać należy, że gospodarka krajów Azji regularnie umacnia swą pozycję konkurencyjną w świecie, przy czym nie mówi się już tylko o Japonii, Tajwanie, Hongkongu, Singapurze, Korei Południowej, Indonezji, Filipinach czy Malezji. Najwięcej uwagi przyciąga rozwój Chin i Indii, krajów które zamieszkuje około 35% mieszkańców globu, czyli około 2,5 mld ludzi²⁴. Kraje te stanowią potężny rynek nadal bardzo taniej, pracowitej oraz coraz lepiej wykwalifikowanej siły roboczej. W przyszłości utworzą największy rynek zbytu towarów konsumpcyjnych na świecie. W państwach tych dynamicznie powiększa się klasa średnia, która już w 2009 roku objęła 585 mln Hindusów i około 602 mln Chińczyków²⁵. Indie rozwijają się w tempie 8-9% wzrostu PKB rocznie, stając się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem do inwestowania – szczególnie w dziedzinie tzw. usług offshoringowych z branży teleinformatycznej.

Należy wspomnieć, że korzystając z dobrze wykwalifikowanej i relatywnie taniej kadry, czołowe korporacje międzynarodowe zakładają w Indiach swoje centra badawczo-rozwojowe, centra usług księgowych, finansowych, telefonicznych (*call centers*), biura konstrukcyjne, które zatrudniają cenioną indyjską kadrę inżynierską oraz nowoczesne zakłady produkcyjne, szczególnie w dziedzinie farmakologii, biotechnologii i informatyki. Rozwój wymienionych powyżej usług wiedzochłonnych w Indiach nie jest przypadkowy. Koszty pracy oraz wyposażenia biur czy laboratoriów w Unii Europejskiej jest do dziesięciu razy droższe niż w Indiach²⁶.

Podkreślić należy generalny wzrost znaczenia korporacji globalnych pochodzących z krajów rozwijających się na rynku przejęć i fuzji, szczególnie pochodzących z Chin i Indii. Przykładowo indyjskie Tata Motors odkupiło od Forda prestiżowe marki Jaguar i Rover.

Przyszły sukces gospodarczy Chin i Indii to przede wszystkim rezultat trafnych wyborów koncepcji rozwojowej odpowiadającej realnym możliwościom tych państw oraz konsekwencji jej realizacji. Przewiduje się, że około roku 2050 Chiny staną się największą gospodarką świata²⁷.

²⁴ <http://euro-dane.com.pl/krajobraz-konkurencyjnosci>, dostęp z dnia 12.06.2016.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Z.W. Puślecki, M. Walkowski, T.R. Szymczyński, op.cit., s. 43.

²⁷ J. Bolanowski, *Świat w 2050 r.: Chiny największą gospodarką świata, Indie trzecie*, <http://www.money.pl/gospodarka/raporty/arttykul/swiat-w-2050-r--chiny-najwieksza-gospodarka,71,0,1840199.html>, dostęp z dnia 12.06.2016

Indie to kraj zasobny w wiedzę i technologie oraz gospodarka skoncentrowana na usługach wiedzy chłonnych. W Chinach z kolei można wyprodukować niemal wszystko i praktycznie za każdą cenę. Coraz częściej tandem Chiny – Indie postrzega się jako główny, przyszły rynek światowy. W obiegu naukowym, biorąc pod uwagę rosnącą współpracę gospodarczą pomiędzy tymi dwiema wielkimi gospodarkami, pojawiło się pojęcie *Chindie*. Około 2020 roku Stany Zjednoczone oraz Chiny i Indie będą generować łącznie ponad 50 % globalnego wzrostu gospodarczego²⁸.

Gospodarki Chin i Indii mają wiele cech wspólnych jednak każde z nich inaczej podchodzi do włączenia się w główny nurt gospodarki światowej. Udział wymiany handlowej w PKB Chin jest zdecydowanie wyższy niż w Indiach. W pierwszym z wymienionych państw w latach 2008-2010 wyniósł 70 %, a w drugim 42 %. Dzieje się tak mimo relatywnie późnego, w porównaniu z Indiami, dołączenia Chin do WTO oraz liberalizacji gospodarki dla napływu BIZ. Strategia Chin robi wrażenie bardziej proeksportowej niż Indii. Dotyczy to zarówno eksportu towarów przemysłowych, jak i usług. Dzieje się tak, mimo że o dynamice przyrostu PKB w Indiach w większym stopniu decyduje przyrost produkcji usług niż produkcji przemysłowej. Zjawisko to powoduje, że struktura zatrudnienia w Indiach w większym stopniu niż w Chinach podąża za kierunkiem wyznaczonym przez gospodarki państw wysoko rozwiniętych, które weszły w etap postindustrialnego rozwoju²⁹.

Historyczne dziedzictwo sprawiło, że drogi rozwoju Chin i Indii różnią się pod wieloma względami. Głównym partnerem handlowym Indii jest Unia Europejska (27 % obrotów handlowych), a Chin – Stany Zjednoczone (40 % obrotów handlowych). Chiny często bywają nazywane największą oraz najtańszą *fabryką świata* bowiem biedna wieś dostarcza przedsiębiorcom w metropoliach niemal nieprzebranych zasobów wydajnej i taniej siły roboczej. W Indiach natomiast lokuje się bezpośrednie inwestycje zagraniczne typu offshoring³⁰. Mocną pozycję w rankingu lidera offshoringu zapewnia Indiom kompilacja dwóch czynników, niskich kosztów pracy oraz dostępności i wysokiej jakości siły roboczej.

Wstrząsana przez lata licznymi kryzysami finansowymi i politycznymi, Brazylia stanowi obecnie największą potęgę w Ameryce Południowej, z gospodarką bazującą na dynamicznie rozwijającym się przemyśle, rolnictwie i eksploatacji bogatych złóż ropy naftowej, gazu ziemnego, rud żelaza oraz innych surowców.

²⁸ K. Żukrowska, Chiny i Indie – dwie różne strategie rozwoju, [w:] Chiny – Indie, Ekonomiczne skutki rozwoju, red. K. Kłosiński, Lublin 2010, s.76.

²⁹ A. Szymaniak, *Offshoring w Azji Południowej i Wschodniej. Atrakcyjność inwestycyjna regionu*, [w:] *Problemy regionalne i globalne we współczesnej gospodarce światowej*, red. Nauk. J. Rymarczyk, W. Michalczyk, Wrocław 2005, s. 84.

³⁰ Ibidem.

Brazylijska gospodarka rozwinęła się bardzo szybko pod rządami prezydenta Luiza Inacio Luli da Silvy i stała się ósmą pod względem wielkości gospodarką świata. Obecnie przechodzi jednak okres spowolnienia, ze względu na politykę prowadzoną przez władze Brazylii³¹. Zdaniem analityków Brazylia ma wielki potencjał w formie światowego lidera produkcji rolnej, dobry klimat, odpowiednie gleby oraz bardzo silny rynek wewnętrzny (200 mln konsumentów), a ważnym kluczem rozwojowym jest odpowiednia infrastruktura. Zagrożeniem dla gospodarki Brazylii i barierami ograniczającymi napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest głównie biurokracja i wszelkie przeszkody współczesnego „regionalnego protekcjonizmu”.

Oddzielnym problemem, w stosunku do wcześniejszych zagadnień, pozostają relacje Unii Europejskiej z Brazylią. W tym kontekście warto zauważyć, że udział Unii Europejskiej w eksporcie Brazylii wyniósł w 2012 roku 23%, a w imporcie 30%. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech handlu zagranicznego Brazylii jest dążenie do dywersyfikacji rynków. Kraj ten próbuje zmniejszyć wagę krajów rozwiniętych w swoich relacjach handlowych. W ostatnich latach większe znaczenie dla Brazylii zyskali partnerzy z Chin oraz Indii. Jednak USA, Japonia i Unia Europejska pozostają głównymi eksporterami dóbr kapitałowych do Brazylii.

Brazylia jest bardzo zainteresowana zwiększeniem eksportu na rynek unijny bioetanolu i prowadzi w Unii Europejskiej intensywną promocję tego produktu, który jest znacznie tańszy niż bioetanol produkowany w Europie. Zapowiedź wprowadzenia przez Unię Europejską wymogów ekologicznych i socjalnych wobec brazylijskiej produkcji biopaliw (przestrzeganie norm ochrony środowiska i zapewnienie odpowiednich warunków pracy przy uprawie trzciny cukrowej) jest odbierana w Brazylii jako środek protekcjonistyczny, chroniący interesy europejskich producentów bioetanolu.

Wśród analityków zajmujących się obecną i przyszłą pozycją Brazylii opinie co do przyszłości tego kraju są podzielone. Zgodnie z większością prognoz ma ona relatywnie wysokie szanse osiągnięcia nawet czwartej pozycji w powoli tworzącym się nowym układzie gospodarczym. Dużo zależy jednak od dobrze prowadzonej wewnętrznej polityki kraju, która w dzisiejszych czasach ma swoje odbicie w efektach globalnych.

Szanse na osiągnięcie przez kraj pożądanego statusu należy przede wszystkim upatrywać w wewnętrznych atutach oraz konsekwentnie i mądrze prowadzonej polityce wewnętrznej oraz w zagranicznych stosunkach gospodarczych. Aktywne działanie w sferze

³¹P. Jendroszczyk, *Brazylia zostanie w kobiecych rękach*, <http://www.rp.pl/artukul/691301,1146386-Wybory-prezydenckie-w-Brazylii.html?referer=Relpol>, dostęp z dnia 12.06.2016.

kontaktów w ramach BRIC oraz bardzo dobre relacje z Chinami, pozwala Brazylijczykom na pozostawianie w najważniejszej strefie wpływów. Może się to przyczynić do coraz lepszego dysponowania posiadanymi atutami, a w konsekwencji wzrostu nieuchronnie prowadzącego do długofalowego rozwoju³².

Ważne miejsce w zewnętrznych stosunkach Unii Europejskiej zajmuje Federacja Rosyjska. Relacja między UE i Rosją jest jednym z największych i najbardziej skomplikowanych wyzwań w europejskiej polityce. Dotyka ona każdego ważnego interesu europejskiego i rosyjskiego – energii, zmian klimatycznych, handlu, bezpieczeństwa, przestępczości, Bliskiego Wschodu, Iranu, Bałkanów³³.

Przedstawiając stanowisko Unii Europejskiej wobec rozwoju wewnętrznego Rosji należy przede wszystkim zauważyć, że na jakość stosunkowo wzajemnych relacji UE- Rosja negatywnie rzutuje przede wszystkim brak zaufania. W przypadku UE jest on spowodowany niepewnością kierunku ewolucji ustroju politycznego i gospodarczego państwa rosyjskiego.

Bardzo ważnym elementem stosunków Unii z Rosją jest energia. Stosunki te charakteryzują się współzależnością dotyczącą podaży, popytu, inwestycji i wiedzy specjalistycznej. Rosja jest największym producentem i eksporterem gazu ziemnego oraz jednym z największych – obok Arabii Saudyjskiej – producentów i eksporterów ropy naftowej. Posiada ponad 20% znanych światowych rezerw gazu oraz 5% wszystkich odkrytych złóż ropy. Sektor energetyczny i metalurgiczny stanowi ok. 20% rosyjskiej gospodarki, jednak zatrudnia zaledwie 2% całej siły roboczej. Zarówno Unii, jak i Rosji zależy na ściślejszym partnerstwie w sektorze energetycznym, zapewniającym obopólne bezpieczeństwo i przewidywalność zachowań obydwu stron. Obecny wzrost gospodarczy Rosji oraz poprawa warunków życia społeczeństwa rosyjskiego zależą w dużym stopniu od możliwości sprzedaży energii do Unii Europejskiej. Z kolei ciągłość dostaw energii za rozsądną cenę jest istotnym czynnikiem pobudzającym wzrost gospodarczy w Europie.

Warto również zauważyć, że Chiny od kilku lat pozostają największym pojedynczym partnerem handlowym Rosji, w 2015 roku ich udział w całości obrotów handlowych Rosji wyniósł ponad 11 % (na Unię Europejską wciąż przypada około połowy rosyjskiego handlu). Państwo Środka jest też największym pojedynczym odbiorcą rosyjskiej ropy naftowej. Jednocześnie bardzo niską wartość mają chińskie inwestycje w Rosji (czwarte miejsce pośród

³² A. Woźniak, *Brazylia: cenne są osobiste relacje*, <http://www.ekonomia.rp.pl/arttykul/1119935.html> dostęp:13.06.2016.

³³ Wystąpienie komisarza UE ds. handlu, P. Mandelsona, w Bolonii, *The EU and Russia: our joint political challenge*, http://ec.europa.eu/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/sppm147_en.htm, 20 kwietnia 2007 r., dostęp z dnia 12.06.2016.

krajów azjatyckich) oraz rosyjskie w Chinach. Budowa połączeń ropociągowych i gazociągowych z Państwem Środka jest głównym pomysłem Moskwy na dywersyfikację eksportu surowców naturalnych. Dla rosyjskiego Dalekiego Wschodu sąsiednie, chińskie prowincje pozostają najważniejszymi partnerami handlowymi i kluczowymi dostawcami większości towarów³⁴.

3. Unia Europejska wobec wzrostu pozycji krajów BRIC

3.1. Strategia Europa 2020

Sprawa konkurencyjności międzynarodowej ma we współczesnej gospodarce, zbudowanej na silnym uzależnieniu od siebie poszczególnych krajów, znaczenie kluczowe. Unia Europejska poświęca temu wyzwaniu sporo uwagi, czego przejawem stała się dziesięć lat temu Strategia Lizbońska. Obecnie jej miejsce zajmuje opublikowana w marcu tego roku strategia „Europa 2020”. Należy uważnie przyjrzeć się tym inicjatywom przyjmując za ich punkt odniesienia realną sytuację UE i jej państw członkowskich z punktu widzenia konkurencyjności.

Europa 2020 jest to program rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej na lata 2010 – 2020, który zastąpił realizowaną od 2000 roku Agendę Lizbońską. Realizacja strategii ma przyczynić się do wzrostu zatrudnienia, poprawy produktywności i spójności społecznej. Została przyjęta przez Radę Europejską 17 czerwca 2010 roku, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest z jednej strony odpowiedzią na największy od lat 80. kryzys gospodarczy, który ukazał słabość gospodarek państw Wspólnoty europejskiej, z drugiej zaś strony jest odpowiedzią na zagrożenia o charakterze ekonomicznym np. rosnącą konkurencyjność – Chin, Indii i Japonii oraz wciąż największego, światowego producenta – Stanów Zjednoczonych, społecznym (proces starzenia się społeczeństw) oraz ekologicznym (zmiany klimatu, wyczerpywanie się zasobów naturalnych)³⁵.

Za strategiczny cel do zrealizowania w rozpoczynającej się właśnie dekadzie, Unia Europejska uznała uczynienie europejskiego ugrupowania integracyjnego „najbardziej konkurencyjną i dynamiczną, zbudowaną na wiedzy gospodarką na świecie, zdolną zapewnić sobie wzrost możliwy do utrzymania w długim okresie z większą liczbą lepszych miejsc

³⁴ M. Kaczmarek, *Chińska zadyszka a Rosja*, <http://www.new.org.pl/2450,post.html>, dostęp z dnia 13.06.2016.

³⁵ *Wskaźniki Strategii Europa 2020*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Wskazniki_Europa2020.pdf, dostęp z dnia 12.06.2016.

pracy oraz zachowaniem kohezji społecznej”³⁶. Jednocześnie wskazano działania, służące osiągnięciu tego zamierzenia. Strategia Lizbońska ma zniwelować lukę w stanie konkurencyjności między Europą a Stanami Zjednoczonymi. Wśród niezbędnych zamierzeń na pierwszym miejscu znalazła się znacząca rozbudowa tak zwanego społeczeństwa informacyjnego, do czego miało prowadzić zapewnienie wszystkim szkołom dostępu do Internetu, rozwój handlu elektronicznego i liberalizacja usług telekomunikacyjnych. Postanowiono wzmocnić sferę prac badawczo-rozwojowych, które miały zyskać w większym stopniu charakter międzynarodowy, wskazano konieczność poprawy warunków działania przedsiębiorstw wykorzystujących innowacje i usunięcia barier na europejskim rynku usług, zwłaszcza finansowych³⁷.

Strategia „Europa 2020” zawiera dwa komponenty: liczbowe cele do urzeczywistnienia oraz tak zwane inicjatywy flagowe. Pierwszy komponent (*targets*) przedstawia sobą zamierzenia wyrażone przy pomocy liczb, a więc ich realizacja może zostać jednoznacznie stwierdzona. Drugi komponent tworzą zamierzenia, wyznaczające ogólne kierunki działania. Celów skwantyfikowanych jest pięć, ich postać jest następująca³⁸:

- podniesienie stopy zatrudnienia wśród osób w wieku od 20 do 64 lat z obecnych 69% do co najmniej 75%,
- wydatkowanie 3% PKB na prace badawczo-rozwojowe w warunkach jednoczesnego zwiększania możliwości podejmowania tych prac przez sektor prywatny i wprowadzania nowych sposobów monitorowania zjawisk zachodzących na tym polu,
- zmniejszenie przynajmniej o 20% emisji gazów cieplarnianych w stosunku do ich poziomu z 1990 roku, zwiększeniu udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20 % całego zużycia energii oraz podniesienie o 20% efektywności wykorzystania energii, 2
- zmniejszenie liczby młodzieży kończącej edukację na poziomie elementarnym z obecnych 15 do 10% oraz powiększenie udziału osób z wykształceniem wyższym wśród ludzi w wieku 30-34 lat z obecnych 31 do 40%,
- zmniejszenie liczby osób żyjących poniżej granicy ubóstwa o 25% drogą wyjścia z biedy 20 milionów ludzi.

³⁶Europa 2020 w skrócie, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_pl.htm, dostęp z dnia 12.06.2016.

³⁷L.J. Jasiński, *Uwagi na temat strategii Europa 2020*, <http://www.pte.pl/pliki/2/11/jasinski14.pdf>, dostęp z dnia 12.06.2016.

³⁸Komisja Europejska, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 2010, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf, dostęp z dnia 12.06.2016

Uzupełnieniem celów liczbowych są ogólne zamierzenia kierunkowe, w strategii „Europa 2020” jest ich siedem. Ich postać jest następująca³⁹:

- poprawa otoczenia instytucjonalnego prac badawczo-rozwojowych i sposobów ich finansowania,

- poprawa jakości systemu edukacji i zwiększenie atrakcyjności studiów wyższych w Europie,

- przyspieszenie procesu rozpowszechniania się szybkiego Internetu i upowszechniania się korzyści z istnienia cyfrowego jednolitego rynku,

- wsparcie rozdzielenia procesów wzrostu gospodarczego od stanu środowiska naturalnego drogą odejścia od wysokiego zużycia węgla, upowszechniania się źródeł energii odnawialnej, unowocześnienia systemu transportowego i poprawy efektywności wykorzystania energii,

- poprawa stanu otoczenia biznesu zwłaszcza w przypadku małych i średnich firm oraz wsparcia silnej, zdolnej do trwałego rozwoju bazy przemysłowej,

- unowocześnienie rynku pracy szczególnie powiększając mobilność zasobów pracy, kształcenie ustawiczne i osiągnięcie lepszej równowagi między popytem a podażą na rynku pracy,

- poprawa stanu zwartości (kohezji) społecznej i terytorialnej Unii, aby wszyscy mieli udział w owocach wzrostu gospodarczego, co z kolei będzie przeciwdziałać wyłączeniu społecznemu i życiu w ubóstwie.

Powyższe wymierne cele są ze sobą wzajemnie powiązane i to właśnie od ich osiągnięcia zależeć będzie sukces. Aby każde państwo członkowskie mogło dopasować strategię Europa 2020 do swojej szczególnej sytuacji, Komisja zaproponowała, aby powyższe wymierne cele unijne zostały przełożone na krajowe cele i metody działania.

Wymienione powyżej cele szczegółowe wpisują się w realizację trzech ogólnych priorytetów – rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu. Ich lista nie jest jednak wyczerpująca: aby je urzeczywistnić, niezbędne są liczne działania prowadzone na poziomie krajowym, unijnym i międzynarodowym.

W Strategii Europa 2020 nie poruszono jednak bardzo ważnego aspektu konkurencyjności gospodarki unijnej, jaką jest istnienie strefy euro - Jak ma wyglądać jej przyszłość, jak szybko ma ona poszerzać się, jaką postać mają przyjąć kryteria konwergencji?

³⁹ Komisja Europejska, *Zrównoważony rozwój – w kierunku gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej dla środowiska i bardziej konkurencyjnej*
http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/sustainable-growth/index_pl.htm, dostęp z dnia 10.06.2016

Oraz następną kwestią, jakie wnioski płyną z ujawnionej w ostatnim czasie zdolności gospodarek państw UE do sprostania wyzwaniu, jakim stał się światowy kryzys finansowy? Przecież konkurencyjność gospodarek to również umiejętność reagowania na zewnętrzne wstrząsy.

3.2. Wyzwania dla globalnej konkurencyjności Unii Europejskiej

Wyniki w dziedzinie innowacyjności w UE poprawiają się z roku na rok pomimo utrzymującego się kryzysu gospodarczego, ale przepaść innowacyjna między poszczególnymi państwami członkowskimi stale się pogłębia.

Państwa regionu Azji i w ogóle grupy BRIC należą do najszybciej globalizujących się gospodarek na świecie. Potwierdza to Ranking najszybciej dynamicznie rozwijających się gospodarek na świecie 2013 przygotowany przez Instytut Globalizacji⁴⁰. Obejmuje on swoim zakresem 50 państw, mających największy wpływ na gospodarcze wydarzenia na świecie. Ranking ten został oparty na 8 podstawowych, obiektywnie mierzalnych, wskaźnikach mających wpływ na życie gospodarze w danym kraju:

- roczna zmiana Produktu Krajowego Brutto,
- wielkość Produktu Krajowego Brutto na osobę,
- wielkość bezrobocia na koniec danego roku,
- całoroczną inflację,
- zrównoważenie dochodów i wydatków centralnego budżetu krajowego w danym roku,
- całoroczną wartość eksportu towarów,
- całoroczną wartość importu towarów,
- napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Podliczenie wyników w poszczególnych kategoriach złożyło się na obraz całego rankingu. Punkty w rankingu odpowiadają średniej liczbie punktów zdobywanych w poszczególnych kategoriach. Maksymalna liczba punktów do zdobycia wynosiła 50, a minimalna 1 punkt. Obok miejsca rankingu znajduje się progres lub regresja w stosunku do zeszłego roku. Wyniki rankingu zostały przedstawione w tabeli 2. Najbardziej dynamicznie rozwijającym się gospodarczo państwem na świecie za 2013 rok okazały się Chiny, wyprzedzając Koreę Południową. Trzecie miejsce, podobnie jak przed rokiem i dwoma laty zajął Hongkong. Na czwartym miejscu ubiegłoroczny wicelider – Singapur oraz mające tyle

⁴⁰ http://globalizacja.org/ranking2013/Ranking_globalizacji_2013.pdf, dostęp z dnia 13.06.2016

samo punktów Norwegia. W pierwszej dziesiątce tylko jedno państwo z Unii Europejskiej, czyli Niemcy, które przez ostatnie lata cały czas utrzymywały się w czołówce (4 miejsce w 2009 roku, 5 miejsce rok później, 2 w 2011, 1 w 2012) spadły aż na 8 miejsce. Reprezentantów UE należy raczej szukać w ostatniej dziesiątce, jest ich tam aż sześciu. Pierwsza czwórka padła łupem państw azjatyckich, co pokazuje który model gospodarowania ma większą przyszłość, ten oparty na pracy, a nie na świadczeniach socjalnych. Polska zanotowała spadek o 4 pozycje, co jest wynikiem głównie bardzo słabego wyniku przyciągania inwestycji zagranicznych. Największy spadek zanotowała Holandia (aż 12 pozycji), największy awans: Łotwa (13 pozycji), czy Nowa Zelandia (19 pozycji).

Miejsce w rankingu	Państwo	Punkty
1 (+3)	Chiny	39,00
2 (+2)	Korea Połudnowa	38,63
3 (0)	Hongkong	38,50
4 (-2)	Singapur	37,88
4 (+9)	Norwegia	37,88
6 (+8)	Australia	37,25
6 (0)	Szwajcaria	37,25
8 (-7)	Niemcy	37,13
9 (0)	Stany Zjednoczone	36
10 (-2)	Kanada	35,75
11 (0)	Rosja	33,38
23 (+1)	Brazylia	26
29 (+2)	Indie	23,38
31 (-4)	Polska	22,13

Tabela 2. Ranking najbardziej dynamicznie rozwijających się gospodarek na świecie.

Źródło: http://globalizacja.org/ranking2013/Ranking_globalizacji_2013.pdf, dostęp z dnia 13.06.2016

Chiny w sferze produkcji przemysłowej (niestety w dużym stopniu za sprawą nielegalnego i tolerowanego kopiowania technologii), Indie w sferze usług wiedzochłonnych (KIBS) i oprogramowania komputerowego (software), a Rosja podobnie jak Brazylia w sektorze paliwowym (złóża ropy, produkcja biopaliw) i branży lotniczej staje się coraz bardziej innowacyjne, zagrażając silnej dotąd pozycji konkurencyjnej Unii Europejskiej w świecie. Stąd też absolutnie priorytetowe wydaje się być obligatoryjne, a nie dobrowolne jak

do tej pory wdrażanie strategicznych programów rozwojowych typu „Strategia 2020”. Niezbędny w tej sprawie jest zatem także konsensus polityczny oraz zgoda dotycząca ram finansowych UE na lata 2014–2020.

Według przewidywań Brazylia w ciągu kilku dekad rozwoju może stać się czwartą lub piątą gospodarką świata, po Stanach Zjednoczonych, Chinach, Indiach i Japonii, a region latynoamerykański nadspodziewanie dobrze poradzi sobie z globalnym kryzysem finansowym z lat 2008–2010. Zbyt słabo też zauważa się w Europie wzmożoną współpracę państw grupy BRIC oraz grupy IBSA (Indie, Brazylia, RPA) oraz coraz silniejsze przewodnictwo Brazylii w całym regionie latynoamerykańskim, głównie za pośrednictwem ugrupowania UNASUR (Union de Naciones Suramericanas – Unia Narodów Południowoamerykańskich)⁴¹. Warto też dokonać głębszej analizy przyczyn niepowodzeń w negocjacjach rolnych WTO, co – jak się wydaje – stanowi niezbędny warunek bliższej współpracy gospodarczej i handlowej Unii Europejskiej z Brazylią.

Najważniejszym problemem dla Unii Europejskiej w warunkach wzrostu konkurencyjności globalnej w aspekcie polityki wschodniej pozostaje jednak jej redefinicja wobec Rosji. Dotyczy to poszanowania demokracji w samej Rosji, równego traktowania poszczególnych państw unijnych przez Rosję oraz ograniczenia agresji w stosunku do poszczególnych sąsiadów Rosji, którzy często są również sąsiadami UE. Stosunki gospodarcze UE z Rosją, poza silnie upolitycznioną sferą energetyki, rozwijają się dynamicznie, co szczególnie zostało rozwinięte w okresie prezydentury W. Putina. Warto podkreślić iż w latach 2004–2008 rozmiary handlu zagranicznego między partnerami wzrosły ponad dwukrotnie. Rosja jest obecnie trzecim, co do ważności kontrahentem UE, natomiast UE dla Rosji partnerem najważniejszym.

Podstawową kwestią w aktualnych stosunkach między dwoma podmiotami gospodarczymi jest energia. Federacja Rosyjska posiada szóste co do wielkości na świecie (po krajach Bliskiego Wschodu) i największe w Europie, złoża ropy naftowej oraz największe w skali globalnej zasoby gazu. Unii Europejskiej zależy na bezpośrednim dostępie do tych złóż, natomiast Rosji na dostępie do europejskiego rynku detalicznego energii, który w porównaniu z dostawami surowców daje o wiele większe marże i zyski. Strony wszakże nie są w stanie dojść w tej mierze do porozumienia.

Innym, nie mniej ważnym aspektem w obszarze energetyki, jest kwestia bezpieczeństwa energetycznego. Stopień uzależnienia UE od dostaw ropy naftowej i gazu

⁴¹ P. Zerka, *Ameryka coraz mniej łacińska*, za: <http://www.demoseuropa.eu>, dostęp z dnia 13.06.2016

ziemnego z Rosji znacznie wzrósł po rozszerzeniach z lat 2004 i 2007. Na przełomie lat 2005/2006 i 2008/2009 miały miejsce rosyjsko-ukraińskie konflikty gazowe, w wyniku których po raz pierwszy w długiej historii państwa UE zostały odcięte od dostaw tego surowca. Obowiązujący do dziś pułap zagrożenia utraty co najmniej 20% dostaw dla całej UE przez osiem tygodni, wyklucza aktywizację bardzo skromnego mechanizmu solidarnościowego na poziomie wspólnotowym nawet w sytuacji odcięcia od zaopatrzenia w gaz wszystkich jej nowych państw członkowskich

Warto zaznaczyć, że państwa „starej” Unii Europejskiej odmiennie postrzegają problem dywersyfikacji wśród dostaw surowców. Większość „starych” członków UE, a zwłaszcza Niemcy i Francja, zainteresowanych jest zacieśnieniem współpracy z dostawcami rosyjskimi. Zmniejszają w ten sposób udział w rynku dostaw z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej uznawanych, za regiony politycznie niestabilne. Tymczasem nowe państwa członkowskie UE z Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polska, chciałyby zmniejszyć uzależnienie od dostaw surowców energetycznych z Rosji i dlatego poszukują nowych środków zaopatrzenia. Rosja potrafi wykorzystać te sprzeczne interesy, czego przykładem jest realizacja projektu gazociągu północnego.

Należy podkreślić, że dzisiejsze zadania i cele polityki rosyjskiej w stosunku do Unii Europejskiej, szczególnie w kwestiach energetycznych, gdzie interesy polityczne opierają się na realnych interesach ekonomicznych, uwidaczniają przede wszystkim mocarstwowe ambicje Rosji wzorującej się na dobrze znanych działaniach z okresów wcześniejszych. Często widząc wyraźnie, iż jedynym partnerem dla Rosji, podobnie jak dla Związku Radzieckiego, z którym należy się liczyć, są nadal Stany Zjednoczone Ameryki. Pozycja USA w świecie ulega równocześnie stopniowemu osłabieniu. Pojawiają się też efektowne plany stworzenia formalnego rosyjskiego imperium, które ma zastąpić dotychczasowy Pax Americana. Ma ono rozwijać się wzdłuż linii gazo- i naftociągów: przez Bułgarię i Grecję do Włoch, przez Rumunię, Słowację, Węgry, Czechy ku Austrii, Niemcom i dalej na zachód. Polska także mieści się w tych planach, chociaż na jednym z dalszych etapów. Sprzyja temu posiadanie przez Rosję energii wodorowej, energii o technologii nuklearnej, a także określonych nowoczesnych możliwości w zakresie nauki i techniki. W rezultacie, w nadchodzących dekadach, Rosja może być także przyczyną nowych wyzwań dla UE w sferze globalnego przesyłu energii⁴².

⁴²Z.W. Puślecki, *Globalne uwarunkowania wzrostu konkurencyjności Unii Europejskiej w XXI wieku*
<https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/pp/pp-4-2012/071-094.pdf>, dostęp z dnia 12.06.2016

Indie z kolei posiadają niezwykle interesujące dla państw europejskich doświadczenia związane z rozwojem tzw. usług okołobiznesowych i kooperację technologiczną w branży IT. Jest to też wyzwanie związane z lepszym niż dotychczas (i skuteczniejszym niż np. w USA) przyciąganiem na swoje rynki pracy konkurencyjnych cenowo i jakościowo indyjskich inżynierów, informatyków, programistów czy lekarzy (tzw. drenaż mózgow – brain drain). Uwzględniając kwestie dotyczące konkurencyjności globalnej Unii Europejskiej wobec szybkiego tempa rozwoju Indii należy podkreślić, że coraz częściej pojawia się pogląd, iż rozwój tego kraju oparty na edukacji, tworzonej wiedzy, wsparty demokratycznym ustrojem społecznym i znajomości języka angielskiego stwarza większe szanse na szybszy i bardziej zrównoważony rozwój niż Chiny. Przewiduje się, że w ciągu najbliższych 50 lat Indie staną się najszybciej rozwijającą się gospodarką świata. Zgodnie z tą prognozą już za dziesięć lat gospodarka indyjska wyprzedzi gospodarkę Włoską, a w ciągu piętnastu lat Brytyjską⁴³.

Stosunki ekonomiczne Unii Europejskiej w warunkach wzrostu jej konkurencyjności globalnej z Chinami w pierwszej dekadzie XXI wieku uległy znacznemu rozwojowi, co wynika ze wspólnych interesów. Od 2006 roku wraz z podpisaniem Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy między Chinami a Unią Europejską (China-EU Partnership and Cooperation Agreement – PCA) prowadzone są dialogi sektorowe w 24 dziedzinach poczynając od nauki i techniki przez ochronę środowiska do kwestii społecznych. Najważniejsze znaczenie w rozwoju wzajemnych stosunków ekonomicznych w warunkach wzrostu konkurencyjności ma handel zagraniczny. Chiny w 2009 r. znalazły się na drugiej pozycji wśród największych partnerów handlowych Unii Europejskiej. Od 2006 roku kraj ten dla Unii Europejskiej stanowi jeden z największych, po Stanach Zjednoczonych, Rosji i Szwajcarii, rynek eksportowy, a także stał się państwem przodującym w dostarczaniu swoich towarów i usług na rynek europejski. Warto podkreślić, że import Unii Europejskiej z Chin w badanym okresie był trzykrotnie wyższy od eksportu. W latach 1999–2008 wielkość importu wzrósł niemal pięciokrotnie, a wartość eksportu w tym czasie zwiększyła się ponad czterokrotnie. Należy zauważyć, że Chiny zajęły drugie miejsce wśród największych partnerów handlowych Unii Europejskiej, przede wszystkim z powodu wysokiego wzrostu unijnego importu z Chin, co doprowadziło do powstania ogromnego deficytu bilansu handlowego. W 2008 roku osiągnął on rekordową wartość w wysokości 169 505 milionów euro. Chiny w 2011 r. były najważniejszym partnerem UE, z którego napływały towary zagraniczne.

⁴³ M. A. Kolka, *Zrozumieć Indie – kandydata do przyszłego liderowania w światowej gospodarce*, za: <http://globaleconomy.pl>, dostęp z dnia 13.06.2016.

Obok handlu zagranicznego ważne znaczenie we wzajemnych stosunkach Unii Europejskiej i Chin miały bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Największymi inwestorami w Chinach wśród członków Unii Europejskiej były takie państwa jak: Wielka Brytania, Niemcy, Francja i Hiszpania. Chińskie inwestycje w Unii Europejskiej nie mają jednak tak dużego znaczenia jak inwestycje Unii Europejskiej w Chinach.

W ujęciu perspektywicznym należy podkreślić, że największą nadzieję na pokojowy rozwój międzynarodowy daje współpraca najważniejszych aktorów współczesnej sceny światowej w tym USA, UE i Chin pod kierunkiem USA. Istotnym krokiem w tym kierunku byłoby włączenie Chin do Grupy G-8 i w rezultacie powstanie Grupy G-9. Obecnie Chiny umiejscawiane są w grupie najbardziej rozwiniętych krajów rozwijających się, czyli BRIC (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny). Z tej grupy krajów tylko Rosja znajduje się równocześnie w grupie krajów mających największy wpływ na rozwój współczesnej gospodarki światowej to jest w grupie G-8. Włączenie do niej Chin, poprzez różnego rodzaju konsultacje i wspólne podejmowanie decyzji w najważniejszych sprawach dotyczących procesów rozwojowych, mogłoby prowadzić do łagodzenia pojawiających się problemów, wzrostu wzajemnej współpracy i w konsekwencji przyczyniać się do stabilnego oraz bezpiecznego rozwoju współczesnego świata

Zakończenie

W ostatnich latach problem konkurencyjności krajów jest jednym z najczęściej podejmowanych zagadnień badawczych w naukach ekonomicznych. Wzmocnienie pozycji konkurencyjnej systemu gospodarczego pozwala na osiągnięcie wyższych dochodów obywateli i zwiększenie ich osobistego zadowolenia. Konkurencyjność jako przedmiot uwagi badaczy procesów społeczno-ekonomicznych jest funkcją dostrzegania skutków działania współczesnych trendów cywilizacyjnych, szczególnie globalizacji. Zwolennicy konkurencyjności są przekonani, że konkurencyjna gospodarka rynkowa jest jedynym skutecznym rozwiązaniem problemów i wyzwań, przed którymi stoją gospodarki i społeczeństwa na świecie. Im większa jest konkurencyjność firmy, regionu czy kraju, tym większa jest jego szansa na przetrwanie. Brak konkurencyjności oznacza wykluczenie z rynku, utratę władzy nad przyszłością i podporządkowanie się dominacji silniejszych. Indywidualny i zbiorowy społeczno-gospodarczy dobrobyt, autonomia regionu, bezpieczeństwo i niepodległość kraju czy kontynentu zależą od stopnia konkurencyjności. Fakt, że konkurencyjność kraju przesądza o możliwościach rozwoju jego gospodarki i społeczeństwa, powoduje, że znaczenia nabiera analiza czynników wyznaczających pozycję konkurencyjną kraju na świecie i jej wyniki prezentowane w międzynarodowych rankingach konkurencyjności.

Kraje BRIC dostrzegły swój potencjał w dogonieniu zachodu poprzez zacieśnienie współpracy i wspólnym reprezentowaniu swoich interesów. Już od 2009 roku regularnie spotykają się by omawiać i rozwijać współpracę gospodarczą. Ich cechami wspólnymi jest ogromny rynek wewnętrzny (liczba ludności), powierzchnia (największe kraje), duże zasoby naturalne (ropa, gaz, złoto, uran) oraz skala wzrostów ich gospodarek. Cechą wspólną jest także niewielki poziom długu publicznego.

Unia Europejska, oprócz poważnych szans rozwojowych, polegających na bliższej współpracy gospodarczej z Brazylią, Indiami, Rosją oraz Chinami w sferze handlu, zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz współpracy technologicznej powinna też poszukać swych przewag konkurencyjnych, charakterystycznych dla pierwszego etapu produkcji towarów i usług, czyli etapu wymagającego największych nakładów wiedzy i kapitału. W dłuższej perspektywie, aby gospodarka europejska skutecznie i trwale wpisała się w procesy globalizacyjne i aby długookresowo była konkurencyjna także wobec krajów BRIC musi przede wszystkim stać się gospodarka innowacyjną.

Bibliografia

Anam R., *Gospodarka Światowa: liderami kraje BRIC*, <http://www.firma.egospodarka.pl/54243,Gospodarka-swiatowa-liderami-kraje-BRIC,2,11,1.html>, dostęp z dnia 25.05.2016.

Bolanowski J., *Świat w 2050 r.: Chiny największą gospodarką świata, Indie trzecie*, <http://www.money.pl/gospodarka/raporty/artykul/swiat-w-2050-r--chiny-najwieksza-gospodarka,71,0,1840199.html>, dostęp z dnia 12.06.2016

Bossak J., *Konkurencyjność gospodarki Polski a proces integracji europejskiej i rozwoju gospodarki opartej o wiedzę*, w: *Konkurencyjność Polski w procesie pogłębiania integracji europejskiej i budowy gospodarki opartej na wiedzy*, red. T. Michalski i K. Piech, SGH, Warszawa 2008

Bossak J., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki polskiej – ujęcie instytucjonalne [w:] Konkurencyjność gospodarki polskiej a rola państwa przed akcesją do Unii Europejskiej*, red. Wronowski H., UW, Białystok 2000

Burawski D., *Pojęcie konkurencyjności gospodarki w analizach ekonomicznych*, www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/34707/006.pdf (dostęp 30.05.2016).

Europa 2020 w skrócie, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_pl.htm, dostęp z dnia 12.06.2016.

<http://euro-dane.com.pl/krajobraz-konkurencyjnosci>, dostęp z dnia 12.06.2016.

http://globalizacja.org/ranking2013/Ranking_globalizacji_2013.pdf

<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/methodology/>, dostęp z dnia 11.05.2016

<http://www.imd.org/wcc/>, dostęp z dnia 30.05.2016.

<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3163>, dostęp z dnia 10.05.2016.

Jasiński L.J., *Uwagi na temat strategii Europa 2020*, <http://www.pte.pl/pliki/2/11/jasinski14.pdf>, dostęp z dnia 12.06.2016.

Jendroszczyk P., *Brazylia zostanie w kobiecych rękach*, <http://www.rp.pl/artykul/691301,1146386-Wybory-prezydenckie-w-Brazylia.html?referer=Relpol>, dostęp z dnia 12.06.2016.

Kaczmarek M., *Chińska zadyszka a Rosja*, <http://www.new.org.pl/2450,post.html>, dostęp z dnia 13.06.2016.

Kolka M. A., *Zrozumieć Indie – kandydata do przyszłego liderowania w światowej gospodarce*, za: <http://globaleconomy.pl>, dostęp z dnia 13.06.2016.

Komisja Europejska, *Zrównoważony rozwój – w kierunku gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej dla środowiska i bardziej konkurencyjnej*, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/sustainable-growth/index_pl.htm, dostęp z dnia 10.06.2016

Komisja Europejska, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela 2010, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf, dostęp z dnia 12.06.2016

Krugman P., *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, „Foreign Affairs” 1994, nr 2

Kryk B., *Konkurencyjność gospodarki a fundusze unijne na rozwój kapitału ludzkiego w Polsce*, [w:] *Innowacyjność w Polsce w ujęciu regionalnym: nowe teorie, rola funduszy unijnych i klastrów*, red. S. Pangsy-Kania, K. Piech, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2008

Lubiński M., *Konkurencyjność gospodarki czy przedsiębiorstwa*, „Gospodarka Narodowa” 1995, nr

Lubiński M., *Konkurencyjność gospodarki. Pojęcie i sposób mierzenia* [w:] *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Polski – uwarunkowania i perspektywy*, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa 2005, nr 35

Misala J., *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania*, SGH, Warszawa 2005

Pangsy-Kania S., *Konkurencyjność polskiej gospodarki przez pryzmat międzynarodowych rankingów*, w: *Unifi kacja gospodarek europejskich: szanse i zagrożenia*, red. A. Manikowski, A. Psyk, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004

Porter M., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001

Puślecki Z.W., Walkowski M., Szymczyński T.R., *Unia Europejska wobec wzrostu konkurencyjności Brazylii, Rosji Indii i Chin*, Warszawa 2011

Szamrej-Baran I., *Konkurencyjność gospodarki polski na tle wybranych gospodarek unii europejskiej*, http://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip25-2012/SiP-25-125.pdf, s.7, dostęp z dnia 15.05.2016.

Szymaniak A., *Offshoring w Azji Południowo Wschodniej. Atrakcyjność inwestycyjna regionu*, [w:] *Problemy regionalne i globalne we współczesnej gospodarce światowej*, red. Nauk. J. Rymarczyk, W. Michalczyk, Wrocław 2014

The Global Competitiveness Report 2010–2011, s. 4–9.

The Global Competitiveness Report 2010-2011, www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf, dostęp z dnia 20.05.2016.

Wóźniak A., *Brazylia: cenne są osobiste relacje*, <http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/1119935.html> (dostęp: 23.06.2014)

Wskaźniki Strategii Europa 2020, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Wskazniki_Europa2020.pdf, dostęp z dnia 12.06.2016.

www.imd.org/research/centerswcc/research_methodology.cfm, dostęp z dnia 10.06.2016.

Wystąpienie komisarza UE ds. handlu, P. Mandelsona, w Bolonii, *The EU and Russia: our joint political challenge*, http://ec.europa.eu/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/sppm147_en.htm, 20 kwietnia 2007 r., dostęp z dnia 12.06.2016.

Żurkowska K., *Chiny i Indie – dwie różne strategie rozwoju*, [w:] *Chiny- Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju*, red. K. Kłosiński, Lublin 2015

Spis tabel i rysunków

Rysunek 1. Filary konkurencyjności a etapy rozwoju kraju

Rysunek 2. Rozkład wskaźników konkurencyjności według IMD

Tabela 1. Przemiana gospodarek wschodzących w światowych liderów

Tabela 2. Ranking najbardziej dynamicznie rozwijających się gospodarek na świecie